

Modern Topluma Ekolojik Bir Yaklaşım

Selim Kılıç*

Özet: Modern toplumun doğaya karşı tutumu dünyayı ekolojik bir krize sürüklemiştir. Modern toplumun çevre krizine düşmesinin nedeni yaşam anlayışında çevreyi, doğayı dikkate almayan insan merkezli bir dünya görüşüdür. Modern toplumun doğaya karşı sahip olduğu insan merkezli anlayış, kültürel, ekonomik, teknolojik değerlere de yansımıştır. İnsan sahip olduğu bu değerleri, doğanın dengesini gözetmeyerek kullanmış ve sonuçta içinde bulunduğumuz ekolojik felaket ortaya çıkmıştır. Aslında hiçbir zaman tek başına var olamayacak olan bu değerler, gerçekte her biri bir bütünün parçası olup, bir birleri ile sıkı bir ilişki içinde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Kültürü, Ekonomik Büyüme, Tüketim Toplumu, Teknoloji

Giriş

Çevre sorunları toplumsal ve ekonomik gelişmeye paralel olarak, her geçen gün artmaktadır. Günümüzde bu artış, doğada binlerce yıllık bir birikimin sonucunda ortaya çıkmış olan olağanüstü yaşam döngüsünü tehdit eden bir noktaya gelmiştir. Bu yaşam döngüsünü yok edebilecek ya da onun üzerinde önemli değişiklik yapabilecek en tipik örnek, kuşkusuz iklim değişikliğine yol açan küresel ısınmadır. Küresel ısınma dünyayı kirli ve gri bir gezegen haline getirecek kadar tehlikeli gözükmektedir.

Çevre sorunlarının insanlığı tehdit eden bir noktaya ulaşmasının nedeni, insanın doğanın kurallarını yeterince gözetmemesinden kaynaklanmaktadır. İnsanın bu davranışlarının arkasında önemli ölçüde teknoloji ve endüstriyel üretimle özdeşleşmiş olan modern toplum anlayışı bulunmaktadır.

Günümüzde bilim ve teknoloji alanında sağlanan ilerlemelerle, doğanın işleyişine doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan müdahale doruk noktasına ulaşmıştır. Bugün bilim ve teknoloji yeryüzündeki yaşam formunu etkileyebilecek ya da onu sonsuza kadar yok edebilecek bir güce ulaşmıştır. Bu durum modern toplumun büyük bir risk

* Yrd. Doç. Dr. Selim Kılıç, Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümünde öğretim üyesidir.

içerisinde olduğunu göstermektedir. Nükleer teknolojiden gen teknolojisine kadar oldukça geniş bir alanda sağlanan gelişmeler, milyarlarca yıllık deneme/yanılma sürecinde kompleks ve hassas dengeler üzerine kurulmuş olan doğal yaşam için büyük riskler taşımaktadır.

Modern toplum doğa ile barışık olmayan kalkınma anlayışını benimsemiştir. Çevre sorunlarının ortaya çıkmaya başladığı dönemden bugüne kadar ona kazandırılmaya çalışılan çevreci yaklaşımın da başarısız olduğu kabul edilmelidir. Küresel ısınma, denizlerin kirlenmesi, çölleşme, erozyon, nüfus artışı, açlık tehdidinin pek çok ülkede varlığını sürdürmesi, kaynak paylaşımı gibi sorunlar; modern toplumda çevre politikalarının başarısızlığının kanıtıdır. Bütün bunların yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de Batı tipi bir kalkınma modelini benimsemesi, çevre sorunlarının gelecekte daha da artacağına işaretidir.

Bu çalışma, toplumsal yaşamda tüketime odaklı ve ekonomik olarak sürekli büyüme anlayışına sahip modern toplumun, alınan bütün önlemlere ve kullanılan teknolojilere rağmen, doğayı bir şekilde kirletmeye devam edeceğini; modernleşmenin bizzat kendisinin hem çevre hem de insanın varlığı için her zaman potansiyel riskleri taşıdığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Modern Toplum Kavramı

Modernizm, insanın toplumsal yaşamda akıl dışındaki etkilerin giderek etkisini yitirmesi sonucu geldiği bir evre olarak kabul edilen 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin bir ürünüdür. *Modernlik, ilerici ekonomiyi, yönetsel ussallığı ve toplumsal dünyanın ayrılaşmasını ima eder (olgunun değerden, ahlaksalın kuramsaldan ayrılması gibi)* (Sarup, 1997: 188). Aydınlanma dönemi filozofları nesnel bir bilim, özerk bir sanat, evrensel bir ahlak ve yasa ile insanlığın özgürleşeceği ve günlük yaşamın zenginleşeceğini düşünmüşlerdir. Bilimsel ve teknoloji alanında ortaya çıkan gelişmeler de bu düşüncüyü daha iyi bir gelecek için umutlandırmaktaydı. İnsanın giderek artan doğa üzerindeki egemenliği, onda kaynak kıtlığının tehdidinden kurtulma ve doğal afetlerin sıkıntılarının sona ermesi beklentisi yaratmıştır (Harvey: 1997: 25).

Modern toplum kavramı ise geleneksel toplum sonrası ortaya çıkan, sanayi devrimi üzerinde yükselen, bilim ve teknoloji ile bütünleşmiş Batı toplumunu ifade etmektedir. İleri sanayi toplumu olarak da adlandırılan bu yapının maddi ve düşünsel olmak üzere iki temeli bulunmaktadır. Üretime yeni bir boyut getiren ve İngiltere’de başladığı kabul edilen sanayi devrimi modern toplumun maddi; 18. yüzyılda Fransız

Devrimiyle birlikte toplumsal ve politik alanda ortaya çıkan liberal oluşum ise, onun düşünsel temelleri olarak kabul edilmektedir (Erkan, 2004: 180).

Modern toplumun üretim yapısının oluşmasında Batıda sermaye birikim sürecinin önemli rol oynadığı bilinmektedir. Teknoloji ve bilimdeki ilerlemelerin bu sürece eklenmesiyle geleneksel toplumdan modern topluma doğru bir dönüşüm süreci yaşanmıştır. Diğer bir ifade ile, geleneksel toplumun kurumları yerini modern toplumun kurumlarına terk etmeye başlamıştır. Bu yeni oluşum, ekonomik anlayıştan siyasal davranışlara; tüketim alışkanlıklarından, yerleşim yapısına kadar her alanında kısa sürede etkisini göstermiştir.

Ancak kapitalist toplumun modernite projesinden beklentileri ortaya çıkan yeni oluşumun bir biriyle tam olarak örtüştüğünü söylemek zordur. Dünyada iki büyük savaşın yaşanması, militarizm, ölüm mangaları, nükleer silahlarla Japonya'nın vurulması ve yaşanan diğer olumsuzluklar hayal kırıklığına neden olmuştur. Aydınlanma projesinin vaat ettiği insanın özgürleşmesi bir yana, modern toplum anlayışı giderek insanlığın kurtuluşu adına evrensel bir baskı sistemine dönüşmüştür. Bu baskıyı Harvey, teknolojik gelişmelerin yarattığı insanda doğaya egemen olma hırslarının, insana da yönelmesi olarak değerlendirir. Doğaya hakim olma arzusu giderek insana hakim olma arzusuna dönüşmeye başlamıştır (1997: 26).

Batı toplumunda modernizmin neden olduğu hayal kırıklığı, onun düşünsel alanda tartışılmasına neden olmuştur. Modernizmin değerlerini yeniden yorumlayan ya da eleştiren yeni bir akım ortaya çıkmaya başlamıştır. Diğer bir ifade ile, modernizme karşı bir tepki olarak postmodernizm doğmuştur. Düşünce bazında tüketimden sanata kadar pek çok alanda postmodern anlayış, modernlikten kopuşu ifade etmektedir. O, aynı zamanda, sanayi toplumunun maddi temele dayalı üretim anlayışının çevrenin ihmal edilmesine yol açtığını da belirtir (Erkan, 2004: 210). Ancak postmodernliğin sanayi sonrası ortaya çıkan bir çağ olduğunu ileri sürenler olsa da, yine de ne olduğu konusunda tam bir uzlaşma yoktur.

Diğer yandan küreselleşme süreciyle birlikte, ulus devlete karşı ortaya konan yerelleşme, yükselen etnik ayrımcılık, sınıfsal bir yapının ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar, ABD'nin dünya üzerinde artan baskısı, yükselen uluslararası sermaye hareketleri, modernlikten ayrılma olmadığı yönündeki eleştirileri güçlendirmektedir. Postmodernlik, her ne kadar düşünsel alanda karşı bir görüş olarak ortaya çıksa da, gerçekte küreselleşme çağında kapitalizmin yeni bir versiyonu görünümündedir.

2. Batı Kültürünün Evrimi

İnsan-doğa arasındaki ilişkiler, insanın yeryüzünde var oluşundan bu yana önemli değişikliklere uğramıştır. Bu değişikliği bugünkü verilerle değerlendirdiğimizde, basit bir kırsal yaşam biçiminden, karmaşık kentsel bir yaşam biçimine doğru gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Her iki alanda insanların hareketini yönlendiren inançlar, ekonomik etkinlikler ve insan ilişkileri birbirinden çok farklı bir özellik göstermektedir. İnsanların sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeylerini yansıtan kültürler, aynı zamanda doğa insan arasındaki ilişkinin de derecesini belirlemiştir. Kültürel açıdan gelişmeler, Tablo 1’de olduğu gibi, arkaik, siyasal ve ekonomik olmak üzere üç temel kategoride toplanabilir (Steiner, 2001).

2.1. Arkaik Toplular

Geçimlerini, göçebe olarak toplayıcılık ve avcılıkla sürdüren bu toplumların doğadan yararlanma olanakları, günümüz toplumlarına göre son derece sınırlıdır. Ancak bu toplumların doğaya her hangi bir zarar verme ve doğal yaşamı değiştirme olasılığı yoktur. Büyü ve sihrin toplumsal yaşamda son derece etkili olduğu arkaik toplumlarda teknoloji, hayvanları avlamaya yönelik olarak yapılan basit aletlerle sınırlı kalmıştır.

Arkaik toplumlarda doğa insan arasındaki ilişkilerde, modern toplumda olanın aksine doğanın insan üzerinde önemli bir baskısı bulunmaz. Bu dönemde doğa olaylarının nasıl gerçekleştiğine ilişkin bilinmezlik insanın doğadan korkmasına neden olmuştur. Bunun etkisiyle de doğanın kutsallaştırıldığı ve totem inançların din ve toplum kuralları haline geldiği söylenebilir* (Freud, 1971: 9).

2.2. Siyasal Toplular

Bu tip toplumlarda, göçebe yaşam biçimi hala devam etmekle birlikte, artık insanlar köy-kent arasında çeşitli alanlarda kalıcı olarak yerleşmeye başlamışlardır. Hayvan yetiştirme ve tarım giderek yaygın bir geçim kaynağı haline gelmiştir. Kentlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılama yönünde zanaat dallarında gelişme görülür. Mesleklerin çeşitlenmesi ile kentin büyüklüğü arasından doğrudan bir ilişki vardır. Diğer bir ifade ile kent büyüdükçe meslek sayısı da artmaktadır.

Toplumsal yaşamda yine büyü ve sihrin ya da benzer inançların etkisi hala büyüktür. Arkaik toplumlarla kıyaslandığında, doğanın baskısının daha az olduğu görülür. Artık siyasal toplumlarda insanın doğa üzerinde küçük de olsa baskısının orta-

* Ayrıntılı bilgi için bakınız: Freud, Totem ve Tabu, (Çev.: Niyazi Berkes), Remzi Kitabevi, İst., 1971.

ya çıkma emareleri görülmeye başlamıştır. Ancak çevrenin bozulması açısından endişe edilebilecek bir durum yoktur. Diğer bir anlatımla insanların kullanmış olduğu teknoloji son derece sınırlı ve doğal yaşamı tehdit edecek kadar gelişmiş değildir.

Tablo 1. Kültürel Evrim Sürecinde Topluların Gelişme Basamakları

1 - Arkaik Toplular	
Altyapı	Göçebe, Avcı ve Toplayıcı
Yapı	Eşitlikçi toplum, Kan bağına dayalı akrabalık, Grup aidiyetliği, Cinsiyete dayalı iş bölümü, Ürünlerin paylaşımı, İşbirliği, Toplumsal bütünleşme aracı olarak sevgi
Üstyapı	Dinsel inançlarla biçimlenmiş bir dünya görüşü, Büyü ve sihre dayalı bir bilinç
2 - Siyasal Toplular	
Altyapı	Köy ve kentlere yerleşme, tarım, hayvan yetiştirme, Alet yapan esnaf
Yapı	Hiyerarşiye dayalı sınıflı bir toplum yapısı, Egemenlik, Erkek İktidarı, Devlet-bölgesel organizasyon, Yurttaşlık, Fazla miktarda ürünün paylaşımı, Organize savaşlar, Bütünleşme aracı olarak otorite
Üstyapı	Kent: Felsefe ve teolojinin biçimlendirdiği bir dünya görüşü, Akla, hukuka dayalı bir bilinç Kır: Dinsel öğelerin biçimlendirdiği bir dünya görüşü, Büyü ve sihre dayalı bir bilinç
3- Modern (Ekonomik) Toplular	
Altyapı	Yaygın bir kentleşme, Modern teknik, Endüstriyel üretim
Yapı	Liberal toplum, Erkek egemenliği, Serbest pazar, Çalışma ücreti, Meslek, Yüksek bir işbölümü, Rekabet, Bütünleşme aracı olarak para
Üstyapı	Bilimsel düşünce ile biçimlenmiş bir dünya görüşü, Akla dayalı, ayrıştırıcı bir bilinç

Kaynak: Dieter Steiner, *Kültürel Evolution und Umwelprobleme*, <http://www.bio-geo.uni-karlsruhe.de/Institut/Skripte/Steiner7.htm>, 25.06.2001

2.3. Modern (Ekonomik) Toplular

Ekonomik toplumlarda, diğer toplumların aksine, yaygın bir kentleşme söz konusudur. Modern tekniğin kullanılması da diğer toplumlara göre en üst noktadadır. Bu sayede pazara yönelik üretimde teknoloji yoğun olarak kullanılabilir. Önceki toplumlardaki büyü ve sihrin etkisine karşı; ekonomik toplumlarda akla dayalı bir

siyasal yapılanma göze çarpmaktadır. Bu aynı zamanda yönetimin laikleşmesi anlamına gelmektedir. Ekonomik toplumlarda hem yoğun kaynak kullanımı hem de teknoloji gibi nedenlerden dolayı çevre sürekli baskı altındadır. En önemli sorun, artık insanların elinde bilinçli ya da bilinçsizce doğayı sonsuza kadar değiştirebilecek yüksek teknolojilerin bulunmasıdır.

Modern toplumda benimsenmiş olan ekonomik politikaların kapitalizm ya da merkezi planlama olup olmaması, çevrenin kirlenmesi açısından pek fark etmemektedir. Poritt kapitalizm ve merkezi planlamayı, yol açtıkları çevre sorunları nedeniyle “*çok şeritli bir oto yolda aynı yöne giden araçlara*” benzetir (Poritt, 1989:52). Ekonomik toplumlar uygulanan ekonomik modellerin her ikisinde de büyüme anlayışının egemen olması, önemli çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

3. İnsan Merkezli Doğa Yaklaşımı

İnsan yaşamını tehdit eden ve doğal dengenin bozulmasına neden olan en önemli gelişmeler kuşkusuz aydınlanma düşüncesi ile başlamıştır. Doğa ile uyum yerine doğaya hakim olma ilkesini benimsemiş olan aydınlanma düşüncesi, insanın bütün canlılardan daha üstün görülmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda insan, doğadaki dengelerini gözetmek ve doğa ile uyumlu yaşamak yerine, doğayla arasındaki ilişkiyi salt bir çıkar ilişkisine dönüştürmüştür.

Batı toplumunda egemen olan doğa yaklaşımının kökeninde önemli ölçüde dini inançların etkileri bulunmaktadır. Her ne kadar, Aydınlanma düşüncesi ile bilimsel alanda din tamamen dışlanmışsa da toplum yaşamında varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Diğer bir ifade ile din, toplumsal yaşamın her alanından değil, sadece bazı alanlarından çekilmiştir. Bu nedenle aydınlanma öncesi dinin etkisi ile biçimlenmiş doğa yaklaşımının aydınlanma sonrası da varlığını sürdürdüğü kabul edilir. Ancak bütün bunlara rağmen yine de dinin çevre üzerindeki etkisi konusu oldukça karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Bunun nedeni dünyada pek çok dinin, inancın ve akımın olmasıdır. Din çevrenin korunması açısından hem olumlu (Jardins, 2006: 92) hem de olumsuz unsurlar içerebilmektedir. Özellikle Batı toplumunun doğaya karşı bugünkü olumsuz yaklaşımlarının kökeninde dinsel inançların etkisinin olduğunu kabul eden pek çok görüş bulunmaktadır. Max Weber’in ünlü eseri Protestan Ahlak ve Kapitalizmin Ruhu adlı çalışma bu bağlamda örnek olarak gösterilebilir.

Büyük ölçüde evrime uğramış olsa da Batı kültürü*, Yahudi ve Hıristiyan dinsel anlayışının etkisinde biçimlenmiştir. Bu dini inançlar çerçevesinde, “doğa insanın hizmetine sunulmak için Tanrı tarafından yaratılmıştır”. Bu İncil’deki “*Macht euch die Erde untertan*” ayetinde de açıkça belirtilmektedir (Ruez, 1994: 4). Bu dinsel anlayışlara göre, insan diğer canlılardan daha ayrıcalıklı bir konumda olup yaratılmış olan varlıkların en üstünde yer alır.

Doğa ile ilişkilerin düzenlenmesinde dinsel öğelerin etkisinde kalmış olan Aydınlanma Düşüncesinin doğaya karşı yaklaşımında şu temel özellikler öne çıkmaktadır (Kasapoğlu, 1997: 19):

1. İnsan, dünya üzerindeki bütün canlılardan farklı olup, diğerleri üzerinde egemendir.
2. İnsanlar geleceklerini belirleme iradesine sahiptirler. Hedeflerini seçebilir ve bunlara ulaşma yolunu öğrenebilirler.
3. Dünya son derece zengin kaynaklara sahip olup, bu kaynaklar insanlara sınırsız olanaklar sağlar.
4. İnsanlık tarihi, gelişimin tarihidir. Bu gelişme asla durdurulamaz.

Doğayı kendisine hizmet için yaratılmış olarak gören Batı anlayışı, onunla uyum içinde yaşamak yerine, ona egemen olmayı tercih etmiştir. Bunun sonucunda modern toplumda doğa sınırsız kullanıma uygun meta olarak algılanmıştır. Bu yanlış yaklaşım küresel boyutlara ulaşan çevre krizinin de temelini oluşturmuştur. Ne yazık ki, bu anlayışın bir sonucu olarak, her doğal değerın aslında bütünüün bir parçası olduğunu görememiştir. Oysa doğadaki her bir değerın yok olması bütünüün de yok olması anlamına gelecektir.

Modern toplum doğal değerlerin yok olmasına, çevrenin kirlenmesine, uzun süre seyirci kalmıştır. Hatta bir dönem, sanayiinin yok ettiği değerleri korumak bir yana, kentlerin üzerindeki kirli hava, sanayileşmenin sembolü olmasından dolayı insanlar için övünç kaynağı olmuştur. Oysa bu tutum çevre problemlerinin uzun süre göz ardı edilmesine ya da zararsız gibi gösterilmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda, çevreye ilişkin bozulmalar katlanarak, 25-30 yıl öncesine göre çok daha zor ve karmaşık bir sorun haline gelmiştir. Daha önce çok düşük bir olasılık olarak kabul edi-

* Batı kültürü, bir yandan çevresel değerlerin yok olmasına neden olan ekonomik anlayışı üretirken; diğer yandan da bu anlayışa karşı olan ekoloji hareketini ortaya çıkarmıştır. Bu doğal bir sonuçtur. Çünkü bir topluluğun tinsel özelliğini, duyuş ve düşünüş birliğini oluşturan gelenek durumundaki her türlü yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tümü anlamına gelen kültür(ekin), aynı zamanda birbirleri ile gelişen ya da karşı olan düşünce öbeklerini de içinde barındırmaktadır. Batı Kültürü içerisinde ortaya çıkan çevre, kadın hareketi gibi sosyal hareketler, egemen kültürel anlayışını değiştirmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Batı Kültürünü bir birleri ile mücadele eden çok parçalı bir yapı olarak kabul etmek gerekir.

len ya da gösterilmek istenen çevre sorunları, artık yaşamın her alanında görülen somut gerçekler haline gelmiştir (Flasbarth, 2001).

Modern toplumda insan doğa arasında ortaya çıkan bu olumsuz ilişki, yerel ya da bölgesel bir sorun olarak kalmamakta; aksine küresel bir sorun olarak bütün toplumların karşısına çıkmaktadır. Öyle ki, bu sorun kimi zaman iki devlet arasında bir soruna bile dönüşebilmektedir. Bu nedenle insan ve doğa arasındaki ilişkinin hem ulusal alanda hem de uluslararası alanda sürekli bir tartışma ve çatışma konusu olduğu söylenebilir (Altner, 2001). Çevrenin, özellikle 1960'ların sonundan itibaren, sürekli olarak tartışma konusu olması ve modern toplumun sorgulanması, bu kültürün çevre konusunda yeniden yapılanması için büyük bir baskı oluşturmuştur. Yaşamı tehdit eden, doğal dengeyi bozan gelişmeler, Batı toplumunda kültürel bir evrimi gerekli kılmıştır. Nitekim Batıda 1960'lı yılların sonuna doğru çıkan sosyal hareketler, mevcut kültürel anlayışa karşı bir tepki olarak doğmuş ve bunun sonucunda Batı önemli bir değişim sürecine girmiştir.

4. Ekonomik Büyüme ve Doğayı Koruma Sorunu

Castells, üretim ile çevre sorunları arasındaki ilişkiye değinerek, çevre sorunlarının doğada belli bir kullanım değerini ya da dengenin aşılması ile ortaya çıktığını belirtir. Ona göre ekoloji, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, sosyoloji de üretici güçler ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantının tarihsel biçimini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda nasıl, ne derecede ve hangi noktada ortaya çıkan toplumsal ilişki, doğanın yok olmasına neden olur sorusunu gündeme getirmektedir (Castells, 1997: 14). Diğer bir ifade ile, Castells doğa ile insan arasındaki ilişkinin belli kuralara göre sürdürülmemesi halinde, doğal sistemin denge noktasının aşılabileceğini ve bunun çevre sorunlarına neden olacağını belirtmektedir.

Doğa insan arasındaki ilişkilere üretim açısından yaklaşımlardan biri de Brown'dur. Ekonomideki üretim artışını doğanın taşıma kapasitesi açısından analiz eden Brown'a göre, çevre problemlerinin kökeninde insanın doğadan taşıma kapasitesinin bozulmasına yol açacak bir şekilde yararlanması yatmaktadır (Uslu, 1995: 46). Taşıma kapasitesi, doğal sistemin kendini yeniden üretebileceği, doğal döngünün devamını sağlayabileceği seviyedir. Ancak bugüne kadar yaşanan çevre sorunlarının da gösterdiği gibi, çevrenin bir taşıma kapasitesinin olduğunu ve buna uygun bir üretim anlayışının olması gerektiği ne kapitalist ne de sosyalist ekonomilerce göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim reel üretim için belirli bir girdinin kullanılması ve sürekli büyüme mantığı, doğal kaynakların aşırı bir şekilde kullanılmasına yol açmış; bunun sonucunda çevre sorunları bütün insanlığı tehdit eden küresel bir sorun

haline gelmiştir (Leipert, 1989: 114).

Ekonomik büyümenin istenmeyen bir sonucu olan çevre sorunları, üretim yapıldığı sürece var olması kaçınılmazdır. Çünkü, üretimin her aşamasında kullanılan ham maddeden işgücüne kadar her bir girdi doğaya belli bir maliyet yüklemektedir. Çevreye bırakılan atıklar sadece üretim aşamasında kalmamakta, ürünün tüketiminden yok edilmesine kadar her alanda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, üretilen her ürünün çevre açısından maliyeti, sanıldığı kadar aksine oldukça yüksektir (Flasbarth, 2001).

Beck'e göre sanayi toplumunun gelişme süreci, modernleşmeyle kısıntıya uğratan sert tepkileri de beraberinde getirmiştir. Diğer bir ifade ile sanayileşme; sosyo-ekonomik yapıda yeni sınıflar ve grupların ortaya çıkmasına yol açarak kendi muhalefetini de yaratmıştır. Böylece toplum yeni bir bölünme sürecine girmiştir. Bu parçalı toplumsal yapı içerisinde zenginleşme ve mal üretim sorunları, toplumsal ve doğal alanda daha fazla risk üstlenilerek çözülmüştür (Beck, 1995). Beck kısaca, çevre karşısında yapılan özveri ile toplumsal alanda artı bir ekonomik büyüme sağlandığını vurgulamaktadır. Böylece özellikle Batı Toplumunun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik gelişmişlikle çevre sorunlarının artması arasında doğrudan bir ilişki olduğunun altı çizilmiştir.

Sosyal ve ekonomik alanda ortaya çıkan ilerlemeler, uzun ve kısa vadede pek çok soruna neden olmasına karşın, yine de büyümede ısrarlı olanlar bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal alanda salt gelişmeleri olumlu kabul edenler, bunu insanın yaşam standardının yükselmesi için zorunluluk olduğunu ileri sürmektedirler (<http://www.wu-wien.ac.at>, 2000). Gerçekte ekonomik büyümenin insan yaşamını tehdit eden bir nitelik taşıması, yaşam standartlarının yükseltilmesi çalışmaları ile açıkça çelişmektedir. Toplumsal gereksinimlerin karşılanmasını, refah seviyesinin artırılmasını hedefleyen ekonomik büyüme anlayışı, çevrenin bozulması nedeni ile hem toplumun yaşam kalitesini düşürmekte hem de genel sağlık problemlerine yol açmaktadır. Çevreyi tahrip eden bir kalkınmanın, gerçek anlamda kalkınma olamayacağı her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü doğanın bozulması, günümüzdeki çevre felaketlerinin de gösterdiği gibi, adeta bir "bumerang" etkisi yapmaktadır (Dura, 1991). Kısa sürede ekonomik alanda bir ilerleme sağlanmış gibi görünse de, uzun vadede her şey tersine dönmekte ve önceki sağlanan büyümeleri de yok etmektedir.

Diğer yandan, çevreden sağlanan özveri ile elde edilen ekonomik gelişmeler, Batıda toplumsal huzursuzlukları sona erdirmemiştir. Emek üzerinde denetimin kurulması, teknolojik gelişme, tüketim alışkanlıkları, siyasal ve ekonomik yapının özellikleri vb. nedenler, İkinci Dünya Savaşı'ndan 1973 yılına kadar ekonomide belirgin bir canlılık sağlamışsa da bu başarı geçici olmuştur. Fordist-Keynesçi bir yapılanma olarak nitelendirilen bu oluşumun sarsılması uzun sürmemiş ve büyük bir krizin yaşanmasına neden olmuştur (Harvey, 1997: 146). Bu kriz, Batı toplumunu ekonomik

ve siyasal alanda değişime zorlayan ve toplumsal hareketlerin her alanda hızlanmasına yol açan bir unsur olmuştur.

5. Tüketim Kültürü ve Çevre

Çevre sorunlarının bütün yaşamı tehdit eder bir seviyeye ulaşmasında toplumsal değer anlayışı ve bireysel davranışlar önemli rol oynamaktadır. Bugün toplumsal kurumların çevreye bakışı adeta “doğa durumuna” benzemektedir. Doğa durumunda çevresel değerler, hava, su, toprak gibi öğeler, serbest maldır. Bu değerlerinin günümüz üretim sistemi içerisindeki yeri, serbest mal olarak kullanılmaya devam etmektedir (Leipert, 1989: 115).

Çevre değerlerinin serbest mal olarak algılanmasında kapitalist üretim anlayışı ve onun besleyen değer anlayışlarının önemli rolü bulunmaktadır. Bugünkü Batı kültürü ile üretim sistemleri arasında bir bütünleşme olduğu açıktır. Üretim-tüketim dengesinin sürekliliğini sağlamak için Fordist-Keynesyen üretim anlayışı çerçevesinde, toplumsal alanda yeni bir kültürel yapı şekillenmiştir. Tasarruf yerine kitlesel tüketimi ve harcama kalıplarını yerleştiren kültürel anlayış (*american way of life*) bütün dünyayı etkilemiştir. Bu yeni yapının temeli, “*her zaman yeni ihtiyaçlar ortaya çıkan ve bunları hızla karşılayan*” bir tüketim toplumuna dayanmaktadır (Fuchs, 2000).

Üretim-tüketim anlayışı aslında kapitalist ekonomik modelin bir uzantısı olup Batı kültürünün temel özelliklerindedir. Bu tüketim kültürünü besleyen ve yaygınlaştıran iki neden bulunmaktadır (Harvey, 1997: 145): *Birincisi*, kapitalist ekonominin işleyişini sürekli kılmak için devlet ya da firmalar tarafından yapılan reklam benzeri tüketimi teşvik edici uygulamalardır. *İkincisi* ise Batı Kültürünün birey üzerinde yapmış olduğu baskıdır. Bireycilik, kendini ifade etme yoluyla doyuma ulaşma dürtüsü, güvence ve ortak kimlik arayışı, kendine saygı duyma, toplumsal statü ya da bireyi doyuma ulaştıracak bir kimlik kazanma ihtiyacı, tüketim ve yaşam kalıplarının biçimlenmesinde büyük rol oynamaktadır.

Kitle üretimi ve tüketimini sürekli olarak yaygınlaştırma çabaları, toplumda geleneksel olarak kullanılan yeniden kazanım ve kullanımın da yitirilmesine neden olmuştur. Çünkü yoğun tüketim eğilimi, kitle iletişim araçları ile sürekli olarak uyarılmaktadır. Tüketim, her gün televizyon, gazete, dergiler vb. iletişim araçları ile gösteriş ve moda duyguları canlı tutularak teşvik edilmektedir. Tüketimi teşvik etmek amacı ile, ürünler değişik ambalajlarda farklı bir ürün gibi topluma sunulmaktadır. Bu şekilde, toplumda tüketimi canlı tutarak üretim endüstrisinin devamlılığı sağlanmaktadır (Erdoğan ve Ejder, 1997: 96). Uygulanan bu politikalar sonucunda kitle tüketimi, endüstri toplumlarının karakteristik bir özelliği haline gelmektedir. Oysa

pek çok ürünün değeri moda tarafından belirlendiğinden kısa sürede cazibesini yitirmekte ve ürünlerden maksimum fayda sağlamak olanaksız hale gelmektedir. Buna günlük yaşamımızdan verebileceğimiz en önemli örnekler kuşkusuz cep telefonları, bilgisayar ve televizyonlardır. Özellikle cep telefonlarındaki sirkülasyon, bireylerin fayda maliyet ilişkisini bir tarafa bırakarak, onu statü göstergesi olarak algıladıklarını göstermektedir.

Bir yanda sürekli tüketimi artırma, diğer tarafta üretilen ürünlerden maksimum fayda sağlama mantığı ekonomik bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazar ekonomisinin üretimi-tüketimi teşvik eden bir yapısı olduğuna dikkati çeken A. Gorz, göre, "*Toplumun ekolojik olarak yeniden yapılanması, ekonomik rasyonalitenin, eko-sosyal bir rasyonaliteye tabi kılınmasını gerektirir. Bu bağımlılık, verimliliğin ve karın azamileştirilmesine yönelik kapitalist paradigmayla uyum içinde değildir. Bu rekabet halindeki işletmeleri yenilenmeye ve sunularını sürekli olarak farklılaştırmaya, sürekli olarak yeni istekler yaratmaya, mümkün olduğunca büyük bir tüketimle tatmin bulmaya ve kendine yeterli üretime ve "seçilmiş zamana" yöneltilecek olan ihtiyaçların öz sınırlanışını engellemeye zorlayan bir pazar ekonomisi ile uyum içinde değildir"* (Gorz, 1993: 26).

Tüketim temeline dayalı bir toplum anlayışının sürdürülebilir bir yapıda olduğunu söylemek olanaksızdır. Böyle bir ekonomik yapı içerisinde kaçınılmaz olarak önce çevrenin tahribatı sonra da önlemler söz konusu olmaktadır. Önce kirletme sonra önlem alma, çevre açısından son derece tehlikeli bir yoldur. Kyoto Protokolünde de görüldüğü üzere, başta ABD ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin takındıkları tavırlar, bu yöndeki çabaların da boşa çıkabileceğini göstermektedir. Çevreye karşı bu tür yaklaşımların büyük riskler taşıdığı ve dünyayı geri dönülmez bir iklim değişikliğine götürebileceği ileri sürülmektedir. Eğer çevrenin bozulmasına yol açan politikalar sürdürülürse yaşamı tehdit eden aşağıdaki olumsuzluklarla karşılaşmamız kaçınılmaz gözükmektedir (Dürr, 2001):

1. Doğada yerine yenisini koyamayacağımız değerleri tüketerek kendi varlığımızın da yok olma riski artmaktadır.
2. Tüketim temeline dayalı bir ekonomide, eksikleri karşılamak için insanlar yeni kaynaklar arayışı içerisine girmiştir. Oysa bulunan yeni kaynakların işlenmesi ve tüketimi doğal dengenin daha çok zarar görmesine neden olabilecek riskler taşımaktadır.
3. Doğal kaynakların aşırı kullanılması sonucu ortaya çıkan bozulmaları önleyebilecek doğal bir koruma mekanizması bulunmamaktadır.
4. Dünyada doğal kaynakların tüketilmesi ile birlikte, bu kaynaklara doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı olan canlı türleri de yok olmaktadır.

İnsanın doğaya egoist ve rekabetçi bir şekilde yaklaşması, pek çok kirlenici unsuru doğrudan ya da dolaylı olarak harekete geçirmektedir. Oysa insanın geleceği için, toplumsal alanda ortak çıkarları tanıyan ve dayanışma ruhunu canlandıran yeni bir toplumsal karakterin oluşturulması gereklidir (Fuchs, 2000). İnsanın hem çevre karşısında hem de diğer alanlarda sergilediği ve egoizme kaçan bireyci davranışından vazgeçmesi, sadece çevre açısından değil, insanın geleceği açısından da büyük bir kazanç olacaktır.

6. Teknolojik Gelişmeler ve Risk Toplumu

Batıda 16. yy.dan sonra, köklü değişikliklerin başlamasına yol açan rasyonelleşme hareketi, aynı zamanda doğaya hakim olma arzusunu da güçlendirmiştir. Böylece rasyonel düşünce, bilim ve teknolojiye ilerlemeleri teşvik ederek günümüzde hakim olan toplumsal anlayışla birleşmiştir. Diğer bir ifade ile, ilerleme/gelişme anlayışı sosyal liberal anlayış ya da kitle tüketimine dayanan anlayışla bütünleşmiştir (Geiling, 2000).

Görece olarak, insan bugün sahip olduğu teknoloji ile kimi çevresel değerleri gözden çıkararak yaşam standardında olumlu bir katkı sağlamıştır. Ancak sağlanan bu görece yaşam standardının altında çevre açısından çok büyük risklerin bulunduğu ve bu risklerle her geçen gün daha sık karşılaştığı bilinmektedir. Çernobil ve Basel'de ortaya çıkan nükleer ve kimyasal kirlenmelerde de görüldüğü gibi, modern toplumun sahip olduğu teknoloji bu anlayışla kullanılırsa hem doğa hem de insan için bir tehdit olmaya devam edecektir (Voss, 1989: 145).

İnsan davranışları doğayı hem doğrudan hem dolaylı olarak etkilemektedir. İnsanın doğayı etkileme gücü, teknolojik gelişmelerle çok üst seviyelere çıkmıştır. Buna karşın, insan her zaman kullandığı teknolojinin risklerini hesaplayabilecek konumda olmamıştır. Bunun sonucunda uygulamaya konan pek çok teknolojinin doğaya nasıl bir yük getirebileceği tam olarak kestirilememiştir. Örneğin, 18. yy.da ilk buharlı makinenin kullanılmaya başlanması ile havaya yükselen siyah dumanların, bir gün gelip mavi gezgendeki yaşam için büyük bir tehlike olabileceği düşünülmemiştir. İlk olarak 1959 yılında Hawaii'de meteorologların başlatmış olduğu emisyon ölçümleri ile, atmosferdeki karbondioksit dengesinin düzensizlikler gösterdiği ve giderek yükseldiği ortaya çıkmıştır. Daha sonra yapılan ölçümlerde atmosfere bırakılan metan, azot türevi gazlar ve FCKW gibi diğer gazların da atmosfer için büyük zararlar verdiği anlaşılmıştır (Jansohn, 1998). Yukarıdaki örnekte de görüldüğü, çoğu zaman teknolojik uygulamaların doğa üzerinde ne gibi sonuçlar doğurabileceğinin kısa bir zaman içinde anlaşılmasına olanak yoktur. Bu ise modern toplumun aslında bir risk toplumu olduğu gerçeğini göstermektedir.

Modern toplumun eleştirisini yapan düşünürlerden biri olan Beck, teknolojinin toplumsal hayatımızın her alanına girmesiyle, modern toplumun yeni bir evreye girdiğini belirtmiştir. 1986 yılında Çernobil kazası ile adını duyuran “*risk toplumu*” görüşü ile Beck aynı zamanda modernleşme sürecinin ikinci evresini kasteder*. Onun tezinin temeli şudur: Biz, süreklilik gösteren modernleşmenin yaşandığı tarihsel bir süreç içerisinde bulunuyoruz. Oysa şimdi kesinlikle geleneksel toplumun modernleşmesi değil, aksine modernin bizzat kendisi söz konusudur. Bu nedenle ileri modern toplumlar, zenginliğin toplumsal alanda üretimi yanında risklerin de üretimini gerçekleştirmektedirler (Beck, 1986: 25).

Beck’e göre modernleşme sürecinde önemli bir kırılma noktası ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni evrenin topluma sonuçlarının, öncekinden daha ağır olduğunu ileri sürmektedir. Bu bir anlamda modernleşmenin istenmeyen sonuçları ya da diğer bir ifade ile gelişmenin yansımalarıdır. Modernleşmenin birinci evresinde, iki gelişme kendisini göstermektedir. Birincisi, doğanın insan için daha çok yararlanılabilir duruma gelmesi ve ikincisi, geleneksel baskıların sonucu toplumsal alanda eşitlikçi, özgürlükçü akımların güçlenmesidir. Modernleşmenin ikinci evresinde ise yoğun bir teknik kullanımı söz konusudur. Ancak tekniğin toplum hayatına daha çok girmesine bağlı olarak tehlikeler de artmıştır. Üstelik bu tehlikeler, sadece tekniğin kullanıldığı yerlerle sınırlı kalmamış, bütün insanları tehdit eden küresel bir tehlikeye dönüşmüştür (Beck, 1986).

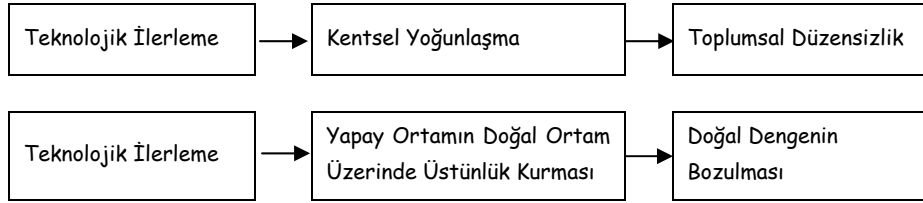
Risk ve tehlike belirsiz bir gelecekte olası zararlarla ilgili bir kavramdır. Tehlike de olası zararlar hiçbir şekilde hesaplanamaz. Eğer kendi kontrolümüz dışında nedenler zarara yol açıyorsa o zaman tehlikeden bahsedilir. Tehlike, her hangi bir karar verme sonucu ortaya çıkmayan mevcut tehdidin öznel olarak algılanmasıdır. Oysa riskte, olası zararların karar verme sonucu ortaya çıkabileceği hesaplanmıştır. İnsanlar riskte verilen kararların gelecekteki yaratabileceği tehlikelerin farkındadır. Beck bundan hareketle *risk toplumunu* şu şekilde tanımlamaktadır (Beck, 1986: 36): Toplumun, önceleri bir anlamda kapalı durumda bulunan ve dünyadaki bütün yaşamı yok edebilecek olanaklarla, daha sonra kendi davranışları sonucu karşı karşıya gelmesi durumudur.

İnsanın teknoloji alanında elde ettiği başarı, günümüz toplumu için bir anlamda onun varlığının da temel nedeni olmuştur. Bugün yaşamsal pek çok alan, artık teknolojiye bağlı olarak çalışmaktadır. Bu gelişmenin doğal sonucu, bütün dünyaya yayılan bilim ve teknoloji fetişizmdir. Teknolojinin tarafsızlığı, kusursuzluğu ve her sorunu çözebileceği yönünde yaygın inanç, pek çok insanın düşüncesinde egemen olmuştur. Oysa teknolojinin biçimlendirdiği modern dünyada, çevre açısından bir i-

* Birinci Evre *Mangelgesellschaft*, ikinci evre *Risikogesellschaft*ttır.

lerleme değil, aksine bir kriz ortaya çıkmaktadır (Sagawe, 2001). Tablo 2’de de görüldüğü üzere, teknolojik ilerlemeler doğal denge üzerinde sürekli bir baskı olarak kendini hissettirmektedir.

Tablo 2. Teknoloji ve Doğa İlişkisi

Kaynak: Manuel Castells, *Kent, Sınıf ve İktidar*, (Çev: Asuman Erendil), Bilim ve Sanat Yay. Ank. 1997, s.17.

Diğer bir sorun, modern toplumda tüketim ve teknoloji arasında yakın bir ilişkinin bulunması nedeni ile, teknolojik gelişmelerin tüketimi teşvik etmesidir. Teknoloji toplumda genişleyen tüketim taleplerinin hem hızlı bir şekilde üretilmesini hem de bunların tüketicilere çabuk ulaşmasını sağlamaktadır. Ancak teknolojinin topluma getirmiş olduğu bu yararlar, artan çevre sorunları göz önüne alındığında tartışmalı hale gelmektedir. Çünkü üretim-tüketim süreci giderek daha çok hızlanmakta ve bir noktada artık doğa, üretim-tüketim sürecinde ortaya çıkan atıkları yok edemez hale gelmektedir (Castells, 1997: 30). Diğer bir ifade ile dünyanın taşıma kapasitesi zorlanmaktadır. Böylece başlangıçta teknolojinin sadece avantajlarından yararlanan toplum, giderek daha çok onun yol açtığı sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadır.

Modern toplumun sıkı sıkıya bağlı olduğu teknoloji, bireyin ruhsal dünyasında da önemli problemlere yol açabilmektedir. Teknoloji, toplumsal alanda bir anomileşmeye, hatta atomize olmaya ve ruhsal yalnızlaşmaya neden olmaktadır. Teknolojinin insanı toplumsal hayattan uzak tutan bu özelliği, toplumsal alanda çeşitli sosyal, psikolojik sorunları artırmaktadır (Güleç, 1991: 32). İnternet ya da bilgisayar karşısında saatlerce kalan, kendini toplumdan soyutlayan ve giderek kendisine sanal bir dünya oluşturan insanların sayısının hızla arttığını gazeteler sık sık dile getirmektedir.

7. Ekolojik Toplum

Batı ülkelerinde çevreye karşı duyarlılığın artmasında 1950’li yıllardan itibaren gö-

rülmeye başlanan çevre sorunlarının önemli etkisi olmuştur. 1960'lı yıllardan sonra artık ekoloji giderek ağırlığını artırmış ve bir toplumsal hareket niteliğini kazanmıştır. Bu hareket bireysel ya da örgütlü olarak çevrenin korunması ve iyileştirilmesini, çevre bilincinin artırılmasını ve karar alma mekanizmalarında çevrenin gözetilmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ekoloji hareketinin temelinde başlangıçta sadece çevre kirliliğini önleme düşüncesi yatsa da, zamanla sorunların ortaya konması ve buna yönelik çözüm arayışları, onu giderek hareketten çok daha öte bir yapıya dönüştürmeye başlamıştır. Diğer bir ifade ile yeni bir toplumsal, ekonomik ve siyasal sistem olma yönünde güçlü belirtiler vermektedir. Aslında her yeni üretim sisteminin eski üretim sisteminin yol açtığı olumsuzluklar üzerinde yükseldiği gerçeği düşünülürse, modern toplumun çevre açısından yeterince olumsuzluklar barındırdığı söylenebilir.

Ancak ekolojik toplum düşüncesinin, nasıl bir toplumsal, ekonomik ve siyasal yapı ifade ettiği konusunda henüz tam bir düşünce birliğine varılabilmiş değilse de, pek çok alanda giderek daha çok uzlaşmanın sağlandığı söylenebilir. Bunlardan bazıları kısaca şu şekilde özetlenebilir:

Doğayı Bütün Olarak Algılar: Modernizmin doğa karşısında getirdiği yıkıcılılığı ortadan kaldırmak için ekonomik toplum anlayışından “*ekolojik toplum*” anlayışına geçilmesini savunanlardan biri de kuşkusuz Neass'dir. Derin ekoloji düşüncesi ile özdeşleşmiş olan Neass, evrende yalnız kalan bir insan davranışını değil, aksine diğer canlı varlıklarla birlikte yaşayabileceğimiz bir topluma gereksinim olduğunu belirtir. O, günümüzdeki ekoloji anlayışının başlıca ilgi alanının hava kirlenmesi, kaynakların tüketilmesi - sürdürülmesi gibi konularla ilgilendiğini; oysa bu ilginin de asıl nedeninin gelişmiş ülkelerdeki halkın sağlığının korunması ve refahının artırılması ya da sürdürülmesi olduğunu belirtir. Bu anlayışı sığ ekoloji olarak değerlendiren Neass, buna şiddetle karşı çıkmaktadır. Onun önerdiği ekolojik anlayışa göre, doğal yaşamda insan bir öge olarak alınmakta ve her canlı doğada eşit yaşama hakkına sahip olmaktadır (Keleş/Hamamcı, 1997:179).

Büyüme Temelli Ekonomiye Karşıdır: Modern toplumun en önemli çıkmazlarından biri, varsıllığın kutsallaştırılması ve insanın buna yönelmesidir. Oysa bu zenginliğin hem doğaya hem de bütün insanlığa belli bir maliyetinin olduğu göz ardı edilmektedir. Bu yönelme, bir yandan insanın doğaya karşı saygısını azaltırken, diğer yandan da teknolojik gelişmelere daha çok güven duymaktadır. Böylece, sağlıklı karar veremeyen insan, hastalıklı bir sürecin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Fischer, 2001).

Günümüzdeki büyüme oranları bu şekilde devam ederse, dünyanın kısa bir sürede ekolojik ve onu takip eden ekonomik çıkmazlara girmesi kaçınılmazdır. Oysa mevcut ilerleme ve gelişme anlayışı değişmek zorundadır. GSMH'nin artırılması yönelik harcamalar her zaman toplumsal zenginliğin artırılması anlamına gelmemesine rağ-

men, toplumsal ve çevresel bir maliyetini olduğu kesindir. Çevrenin korunmasında büyümeye dayalı bir ekonomiden kendini idame edebilen tutumlu bir ekonomiye geçilmesi zorunludur (Poritt, 1989: 121).

Teknolojinin Tehlikelerine Dikkat Çeker: Ekolojik düşüncenin teknolojiye karşı bir düşmanlığı yoktur. Hatta, ekolojik bir toplumun gelişmesinde teknolojiden de yararlanılabileceği savunulur. Tehlikeli, sıkıcı işlerin marinalar tarafından yapılması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilir. Ancak teknolojinin gelişigüzel kullanılmasına karşı ekolojik düşüncenin çekinceleri vardır. Diğer bir anlatımla, teknolojinin kontrolsüz ya da bilinçsiz kullanımı ile hem insanlık hem de doğa için telafi edilemez zararların ortaya çıkabileceği endişesini dile getirir (Poritt, 1989:128).

Günümüz toplumu teknolojiye büyük bir güven duyarak teknolojik bir yanılısma içerisine girdiği söylenebilir. Modernleşme krizi sadece insanın doğaya yabancılaşması ile ilgili olmayıp, aynı zamanda toplumun ilerlemesini sağlayan akılcılığın da gerilemesi anlamına gelmektedir. Bugün, "*Teknoloji insanlığın bir uzantısı olmaktan çıkmış; insanlık teknolojinin bir uzantısı haline gelmiştir*" (Bookchin, 1996).

Ekolojik Düşünce Barışçıldır: Dünya barışının sağlanması için mutlaka silahsızlanma sağlanmalıdır. Poritt (1989), silah sanayiinin sürekli olarak bir silahlı çatışma senaryoları hazırlayarak bu yöndeki talepleri canlı tuttuğunu söylemektedir. Bunun sonucu dünyanın pek çok yerinde insanlığın ve doğanın geleceği için tehlikeli olan nükleer silah stokları yapılmaktadır. Üstelik bu silahlara harcanan paralar hem doğrudan insanın refahına harcanabilecek olanakları yok etmekte hem de insana ölümcül bir son hazırlamaktadır. Bunların çevreye verdikleri hasarlar da çoğu zaman geriye döndürülemez bir niteliktedir.

Kuzeyin Güney karşısında izlediği politikalar çevrenin sürdürülebilirliği açısından önemli bir sorundur. Kuzey ülkelerinin görece zenginlik içinde yaşarken, diğer ülkelerin de içinde buldukları durumu doğal bir gelişme olarak kabul etmesi ve çevre koruma politikalarına ağırlık vermesi beklenemez (Linz, 1999: 15). Bu kaçınılmaz olarak ülkeler arasında gerilimleri neden olmakta; hatta terörün tırmanmasına uygun zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle Kuzey – Güney arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesini savunur.

Tüketim Kültürüne Karşıdır: Kapitalist üretim sisteminin çevre açısından en önemli açmazlarından biri, onun tüketim temeline dayalı bir yapı üzerinde oturmasıdır. Oysa her tüketim, sadece tüketiciye değil bütün insanlara hava kirliliği, gürültü, küresel ısınma gibi ek bir maliyetler getirmektedir. Üstelik bu yapılan üretimlerin çoğu yapay ihtiyaçlardır. Ekolojik düşünce, dünya kaynaklarının piyasa ekonomisinin yaratmış olduğu bu yapay ihtiyaçlara akıtılmasının büyük bir hata olduğu vurgular ve buna karşı çıkar. Bu nedenle Poritt (1989) hükümetlerden yapay krizlerin de-

ğil, gerçek krizlerin nedenlerine ulaşabilmek için ellerindeki vergi, bağış, borç, gibi araçları kullanarak önlemler almalarını ister.

Demokrasiyi Benimser: Ekoloji düşüncesinin demokrasiye bağlı olduğunu gösteren en iyi örnek, “insanın insan üzerindeki egemenliğinin, insanın doğa üzerindeki egemenliğinden kaynaklandığı” düşüncesidir. Diğer bir ifade ile ekoloji düşüncesi hem insanlar arasında eşitliği hem de cinsiyet ayrımını reddeder. Çünkü çeşitli biçimlerde ortaya çıkan eşitsizlikler kaçınılmaz olarak hastalıklı bir toplumsal yapıyı ortaya çıkarmaktadır. Bunun önlenmesi için de bütün yurttaşların devlet yönetimine etkin katılımı savunulur.

Sonuç

Beck refah toplumunda zenginliğin paylaşımı işlevinin üstlenen aklın, modernleşme ile birlikte, risklerin paylaşımı işlevini üstlendiğini söyler. Zenginliğin paylaşımındaki akıl, toplumsal mal ve hizmetlerin üretimi, paylaşımı ve meşruiyetin sağlanması ile ilgili olduğu halde; riskin paylaşımındaki akıl, sistematik bir şekilde ortaya çıkan risk ve tehlikelerin nasıl önleneceği, yok edileceği, sınırlanacağı ve zorunlu paylaşımı ile ilgilidir. Diğer bir anlatımla modernleşme süreci zenginliklerin paylaşımından risklerin paylaşıldığı bir aşamaya geçmiş bulunmaktadır. Modernleşmenin riskleri kesinlikle kapitalist kalkınma mantığı ile açıklanamaz, aksine o risklerin daha çok artmasına neden olmaktadır (Beck, 1986: 29).

Doğanın yasalarına uymayan insan, sık sık doğanın dengeleyici mekanizması ile karşılaşmaktadır. Bu mekanizmalar kendisini bazen tayfunlar, sel felaketleri şeklinde doğrudan ya da kanser gibi çeşitli hastalıklarla dolaylı biçimde göstermektedir. Diğer bir ifade ile, doğa insan davranışlarına karşı hem biyolojik hem de fiziki tepkiler vermektedir. Ancak ortaya çıkan pek çok sorun ya da büyük felaketler, aslında modern toplumun doğa-insan ilişkisinde bilinçli bir tercihi olmasına rağmen, çoğunlukla mevcut sistemler tarafından insanın kaderiymiş gibi sunulmaktadır (Fischer, 2001). Arkaik toplumdaki, modern topluma kadar geçen süre kuşkusuz insan açısından önemli bir ilerlemedir. Ancak bu aynı zamanda çevrenin kirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu gelişme sürecini “son” kabul etmek de yaşamın çıkmaz bir yola girmesi anlamına gelecektir. Bu nedenle gelişim sürecinin, çevreyi koruyan ve çevreyle uyumlu olan bir kültürü üreten ekolojik dördüncü bir evresi olmalıdır.

Ekolojik bir topluma ulaşmak, bugün mevcut siyasi-ekonomik güç dengeleri içerisinde ütopya olarak algılanabilir. Ancak ekolojik düşüncenin günümüze kadar kazanımları ve kat ettiği süreç umut vericidir. Aslında demokrasi, hukuk devleti gibi ekolojik toplum anlayışı da gerçek hayatta hiçbir zaman tam olarak bulunmayacak değerlerdir. Bütün dünya toplumlarının bu yönde çaba sarf etmesi doğanın korunması açı-

sından gereklidir. Aksi halde doğayı ve insanları son derece riskli bir gelecek beklemektedir.

Evrende dünya dışı bir canlıyı bulmak için milyarlarca dolar harcayan insanın, doğal dengeyi bozarak dünyada sayısız canlının yok olmasına neden olması ve kendi varlığını tehlikeye atacak davranışlar sergilemesi açık bir çelişkidir. İnsan yaşamının sıkı sıkıya bağlı olduğu mavi gezegenin değerlerine gerekli saygıyı ve özeni göstermeyen modern toplum artık sürecini doldurmuştur. Eğer bu yönde hızlı adımlar atılmaz ise nükleer, küresel ısınma gibi sorunlarla bütünleşmiş olan modern toplum, insanlara mutlu bir geleceği değil; aksine “kader olarak algılanan” daha kötü ekolojik felaketleri miras olarak bırakacaktır.

An Ecological Approach to Modern Society

Abstract: Today, modern society's hostile attitude to the nature has caused an ecological disaster. The main reason for this is the human-centered approach that is not sensitive to the nature and the ecological balance. This human-centered approach has been reflected to the cultural, economic and technological values. Man has used these values without caring the natural balance; thus the ecological disaster which we live in has emerged. In fact, these values are inter-dependent and consist a unity together that can not exist alone.

Key Words: Western culture, economic growth, consumer society, technology

Kaynakça

- Altner, Günter (2001), "Ökologie und Frieden", <http://www.uni-muenster.de>, 10.01.2001.
- Beck Ulrich (1995), *Die "Individualisierungdebatte"*, in: Bernhard Schäfers(Hrsg), *Soziologie in Deutschland. Entwicklung-Institutionalisierung und Berufsfelder- Theoretische Kontroversen*, Opladen.
- Beck, Ulrich (1986), *Risikogesellschaft: auf dem Weg in eine andere Moderne* - Frankfurt: Suhrkamp.
- Bookchin, Murray (1996), *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, (Çev.: Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Y.
- Brand, Karl-Werner (1999), "Soziologi und Natur - eine schwierige Beziehung Problemaufriß", *Die Natur der Natur*, Bielefeld 12-14. 11.1998, Iwt-Paper Nr: 23: 28-46.

- Castells, Manuel (1997), Kent, Sınıf, İktidar, (Çev.: Asuman Erendil), Ankara: Bilim ve Sanat Y.
- Dura, Cihan (1991), "Çevre Sorunları ve Ekonomi", Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Y.
- Dürr, Hans-Peter (2001), "Ökologische Herausforderung der Ökonomie, Eine naturwissenschaftliche Betrachtung", <http://www.uni-muenster.de> , 11.01.2001.
- Erdoğan, İrfan ve Ejder, Nazmiye (1997), Çevre Sorunları, Nedenler Çözümler, Ankara: Doruk Y.
- Erkan, Hüsni, (2004), Ekonomi Sosyolojisi, İzmir: Barış Y.
- Fischer, Wolfgang (2001), "Natur und Zivilisation, Ein lebensgefährlicher Konflikt und Möglichkeiten des Überlebens", <http://www.uuhome.de/global/deutsch/natur.html>, 23.06.2001.
- Flasbarth, Jochen (2001), "Hintergrundinfo zu Naturschutz heute", <http://www.nabu.de>, 11.01.2001.
- Freud (1971), Totem ve Tabu, (Çev.: Niyazi Berkes), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fuchs, Chrisitan (2000), "Der Libertäre Komunalismus", <http://stud1.tuwien.ac.at>, 12.12.2000.
- Geiling, Heiko (2000), "Politische Kultur und neu soziale Bewegungen", <http://www.unics.uni-hannover.de> , 22.01.2000.
- Gorz, André (1993), Kapitalizm, Sosyalizm ve Ekoloji, (Çev.: Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Y.
- Güleç, Cengiz (1991), "Çevre ve Ruh Sağlığı", Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Y.
- Harvey, David (1997), Postmodernliğin Durumu, (Çev.: Sungur Savran), İstanbul: Metis Y.
- Jansohn, Markus (1998), "Kyoto (Weltklima - Kyoto - Klimagipfel)", <http://www.hintergrund.com/mrep/m029801.htm> , 20.06.2001.
- Jardins, Joseph R. Des (2006), Çevre Etiği, (Çev.: Ruşen Keleş), Ankara: İmge Y.
- Kasapoğlu, M. Aytül (1997), "Çevresel Davranış Modeli", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 30, Sayı 2, Haziran: 19-29.
- Keleş, Ruşen/Hamamcı, Can (1997):Çevrebilim, Ankara: İmge Y.
- Leipert, Christian (1989), "Grundlagen einer ökologisch orientierten Wirtschaft- und Umweltpolitik", Prinzip Fortschritt, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn: Schriftenreihe Band 281.
- Linz, Manfred (1999), "Die Notwendigkeit einer globalen sozial -ökologischen Marktwirtschaft", Globalisierung als Chance II, Blick auf die Weltgesellschaft, 8. Forum der LpB, 12- 14 November 1998, s.15-21.
- Poritt, Jonathon (1989),Yeşil Politika, (Çev.: Alev Türker), İstanbul: Ayrıntı Y.
- Ruez, Waldemar (1994), "Gewaltfrei Aktionen und Bürgerinitiativen. zur Einführung", Gewaltfrei Aktioene und Bürgerinitiativen, Frankfurt: Deutsches Pax-Christi Sekretariat.
- Sagawe, Helmuth (2001), "Freiwilliges ökologisches Jahr, Tummelplatz post-ökologisch orientierter Jugundlicher?", <http://www.home.t-online.de/home/sagawe/univers/tu02.htm> , 21.04.2001.

Modern Topluma Ekolojik Bir Yaklaşım 127

Sarup, Madan (1997), Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm, (Çev.: A. Baki Güçlü), Ankara: Bilim ve Sanat Y.

Steiner, Dieter (2001), "Kulturel Evolution und Umwelprobleme", <http://www.bio-geo.uni-karlsruhe.de/Institut/Skripte/Steiner7.htm> , 25.06.2001.

Umwelprobleme (2000), <http://www.wu-wien.ac.at>, 23.12.2000.

Uslu, İbrahim (1995), Çevre Sorunları, İstanbul: İnsan Y.

Voss, Gerhard (1989), "Mehr Vorsorge im Umweltschutz", Prinzip Forschrift, Bundeszentrale für politische Bildung, Schriftenreihe Band 281, Bonn.